

บรรณาธิการแกลบ

วารสารฉบับนี้คงจะเป็นฉบับสุดท้ายประจำปี 2520 ที่ออกตามวาระ แต่เนื่องจากคณะผู้จัดทำได้รับเรื่องมาลงพิมพ์โดยสม่ำเสมอทั้งนักเขียนประจำและนักเขียนสมัครเล่น ที่เป็นทั้งอาจารย์ และนักศึกษา ทำให้คณะผู้จัดทำปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะสนองความหวังดีของผู้เขียนทุกท่าน ในโอกาสนี้คณะผู้จัดทำจึงพิจารณาจัดทำวารสารฉบับพิเศษขึ้นในปี 2520 โดยจะนำผลงานดีเด่นของนักศึกษามารวบรวมจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานของนักศึกษาเรา ผลงานที่จะจัดพิมพ์นี้เป็นผลงานของนักศึกษาคณะพัฒนาการเศรษฐกิจ ซึ่งทางคณะได้จัดให้มี workshop ขึ้นเมื่อประมาณต้นปีการศึกษา และผลได้จากการทำ workshop ทั้งนี้ อาจารย์ทางคณะพัฒนาการเศรษฐกิจ อาทิ เช่น ดร. อนุชา จินตกานนท์ ดร. พิพิธ ศุภพิพัฒน์ มีความภูมิใจเป็นพิเศษ และได้ติดต่อกับคณะผู้จัดทำวารสาร เพื่อจะมีโอกาสสนับสนุนงานของนักศึกษาซึ่งทางคณะผู้จัดทำวารสารพร้อมเสมอที่จะสนับสนุน ประกอบกับทางวารสารเพียงจะได้รับการจัดสรรงบประมาณเพิ่มจากปีก่อน ๆ มากพอสมควร จึงพอที่จะเรียกเงินจำนวนหนึ่งมาจัดพิมพ์ฉบับพิเศษดังกล่าว แต่เนื่องด้วยงบประมาณมีจำกัด เพราะต้องกันเงินไว้ให้คณะผู้จัดทำชุดใหม่ดำเนินการจัดทำวารสารปี 2521 ด้วย คณะผู้จัดทำจึงสามารถจัดพิมพ์ให้ได้เพียง 500 เล่มเท่านั้น ซึ่งคงจะไม่พอสำหรับแจกให้สมาชิกทั่วไป จึงใคร่ขอความกรุณาท่านที่สนใจโปรดส่งจดหมายตรงไปที่อาจารย์สินี กมลนาวัน ในราคาเล่มละเพียง 10 บาทเท่านั้น ไม่คิดค่าส่งแต่อย่างใด

เมื่อได้ผลงานใหม่ที่จะทำเป็นพิเศษไปแล้ว ก็ใคร่ขอแสดงผลงานที่ผ่านมา ซึ่งยังมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ในการแถลงสรุปผลงานเขียนของ ดร. ทินพันธุ์ ในฉบับที่ 3 นั้น ก็ฉันได้แถลงไว้ผิดพลาดบางประการ จึงขอแถลงแก้ข้อผิดพลาดทั้งนี้ บทความที่ ดร. ทินพันธุ์ เขียนให้ในฉบับที่ 3 นั้น เป็นผลงานชิ้นหนึ่งที่อาจารย์ประมวลข้อคิดและข้อมูลจากงานวิจัยส่วนตัวเรื่องเกี่ยวกับคอร์รัปชัน และจากข้อมูลงานวิจัยที่อาจารย์ได้เขียนบทความขึ้นหลายเรื่องด้วยกัน เรื่องที่เขียนให้กับ IDRC. นั้น ก็เป็นเรื่องหนึ่งจากผลงานวิจัยดังกล่าว ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับสาเหตุของ

คอร์รัปชันในสังคมไทย ส่วนบทความที่เขียนลงพิมพ์ในวารสารฉบับที่ 3 นั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวความคิด ผลเสียที่เกิดขึ้น ตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาคงที่ปรากฏในรายละเอียดของบทความในเล่ม 3 แล้ว ฉะนั้นถ้าผู้อ่านท่านใดสนใจเรื่องคอร์รัปชันอย่างมากก็น่าจะได้อ่าน 2 บทความนี้ควบคู่กันไปแต่ถึงแม้จะอ่านแยกกันก็ไม่ทำให้เนื้อหาสาระขาดตกบกพร่องแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะผู้เขียนได้เสนอข้อเขียนไว้คนละแง่มุมนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ฉันจึงขอแถลงให้เข้าใจตามนี้ด้วยจักขอบคุณยิ่ง

ในวารสารฉบับที่ 4 นี้ ท่านผู้อ่านบางท่านอาจจะนึกตำหนิคณะผู้จัดทำอยู่บ้างที่มีบทความภาษาอังกฤษมากเกินไป คณะผู้จัดทำใคร่ขอแถลงให้ทราบว่าหนังสือของเรานั้นมีสมาชิกนอกประเทศอยู่บ้าง (แต่ไม่ได้หมายความว่าเอาใจชาวต่างประเทศ) และประกอบกับมีชาวต่างประเทศเขียนมาลงพิมพ์ เมื่อคณะผู้จัดทำพิจารณาแล้วเห็นว่าเรื่องเหล่านั้นสามารถจะเข้าแนวทางของเรื่องในเล่มนี้จึงได้พิจารณาจัดพิมพ์ไว้เพื่อผลประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยแท้ คนไทยบางท่านถนัดเขียนภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาไทย เราก็เปิดโอกาสให้ท่านตามสมควร อย่างไรก็ตามก็เรื่อเกณฑ์แนวทางของเรื่อง (theme) ที่จะพิมพ์เป็นสำคัญ ซึ่งที่ท่านกำลังอ่านอยู่ในขณะนี้จะมีแนวทางของบทความเป็นเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาพฤติกรรมในแง่มุมต่าง ๆ และทุกบทความก็จะมีบทคัดย่อไว้ให้ท้ายเล่มเพื่อให้ความกระจ่างต่อผู้อ่านอีกโสดหนึ่งด้วย นอกจากนี้ในคอลัมน์บรรณาธิการแถลงก็พยายามจับประเด็นมาสรุปและเชื่อมโยงเรื่องต่าง ๆ ให้ตามสมควร จึงหวังใจว่าผู้อ่านคงจะมองเห็นความพยายามของคณะผู้จัดทำที่จะให้หนังสือของเรามีคุณค่า สะดวกต่อการอ่านและการเข้าใจทุกบททุกตอน

เพื่อนฝูงและลูกศิษย์ลูกหาบางคนเคยประเมินหนังสือว่า แก่วิชาการเกินไปเวลาอ่านต้องใช้เวลานาน แต่พอถามถึงคุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับก็ยอมรับว่าคุ้มค่า ซึ่งทางคณะผู้จัดจึงถือเป็นกำลังใจที่จะผลิตผลงานทางวิชาการต่อไป เพราะขึ้นชื่อว่าวิชาการแล้วคงจะไม่หวานเหมือนขนม แต่คงจะขมแบบยาซึ่งจะสามารถถ่วงประโยชน์ให้นานับการ อย่างไรก็ตามก็คณะผู้จัดทำก็ได้พยายามเลือกแนวทางเรื่องที่จะพิมพ์ให้เป็นเรื่องที่คนทั่วไปสนใจ และไม่ยากเกินไปบ้าง เช่นในวารสารเล่มที่ 3 มีเรื่องเกี่ยวกับคอร์รัปชัน เป็นต้น บทความในเล่ม 4 นี้ คงจะเป็นเล่มที่หนักวิชาการและยากต่อการอ่านไปเล็กน้อย จึงใคร่ขอวิเคราะห้วิจารณ์ตลอดจนชี้ประเด็นของเรื่องไว้ให้พอเป็นสังเขป

บทความแรกเป็นบทความของ ดร. วุฒิชัย จานงค์ เรื่องจุดอ่อนทั่วๆ ไป และทักษะที่ขัดแย้งกันในทฤษฎีทัศนคติและการเปลี่ยนทัศนคติ เป็นบทความที่พยายามสำรวจข้อคิดเกี่ยวกับทฤษฎีทัศนคติ และชี้ให้เห็นจุดอ่อนของทฤษฎีเหล่านั้น จุดอ่อนที่สำคัญของทฤษฎีเหล่านั้นก็คือ การที่ทฤษฎีเหล่านั้นมีข้อขัดแย้งกันเองมากเกินไป เจ้าของทฤษฎีหนึ่งจะกล่าววิเคราะห้วิจารณ์ทฤษฎีอื่น ๆ โดยชี้ให้เห็นข้อบกพร่องต่าง ๆ แต่ในขณะที่เดียวกันก็มิได้มีการสร้างทฤษฎีที่แท้จริงขึ้นมาได้เป็นแต่เพียงการวิพากษ์วิจารณ์ให้เห็นจุดอ่อนและจุดดี ทลอคจนการวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวความคิดของเจ้าของทฤษฎีต่าง ๆ อยู่ไปมา จากเหตุผลนี้เองจึงทำให้ทฤษฎีทางพฤติกรรมศาสตร์ยังคงค่อนข้างเลื่อนลอย ผู้เขียนพยายามศึกษาถึงรูปแบบของทฤษฎีทัศนคติ ซึ่งมีอยู่อย่างน้อย ๆ ประมาณ 30 รูปแบบด้วยกัน โดยให้ข้อสรุปว่าทัศนคตินี้เป็นตัวร่วมของปัจจัยสำคัญ 3 ปัจจัยด้วยกัน กล่าวคือ การรับรู้ อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรมการแสดงออก (cognition, affection & behavior) และส่วนผสมของปัจจัยทั้ง 3 นี้ มีอัตราส่วนไม่เท่ากันในแต่ละบุคคลและแต่ละกลุ่มบุคคล รวมทั้งมีโอกาสที่จะขัดแย้งต่อกันได้อีกด้วย จึงทำให้การศึกษาทัศนคติเป็นเรื่องยุ่งยากมาก เพราะองค์ประกอบทั้ง 3 นี้มีส่วนทำให้คนและกลุ่มแสดงออกมาได้แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับภูมิหลังอีกหลายประการที่จะทำให้การแสดงทัศนคติแตกต่างกันไป จึงทำให้เกิดจุดอ่อนได้ ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นว่าจุดอ่อนที่สำคัญมีอยู่ 2 ประการด้วยกัน นั่นคือ การสร้างแนวความคิด (conceptualization) เกี่ยวกับตัวแปรอิสระต่างๆ ในทฤษฎีทัศนคติ และบ่อเกิดแห่งความสัมพันธ์ (causal relationship) ของตัวแปรอิสระเหล่านั้นด้วยเหตุที่ว่า การสร้างแนวความคิดเป็นเรื่องที่พยายามอธิบายและชี้ให้เห็นถึงความหมายโดยเฉพาะของตัวแปรอิสระเหล่านั้น ในขณะที่บ่อเกิดแห่งความสัมพันธ์พยายามชี้ให้เห็นถึงจุดกำเนิดหรือสาเหตุที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้น ผู้เขียนได้ยกทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นมาเปรียบเทียบและชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนที่ทฤษฎีเหล่านั้นขัดแย้งกัน อันเนื่องมาจากความไม่กระจ่างชัดของแนวความคิด (concepts) และความคิดเห็นที่ขัดแย้ง (conflicts) ต่อแนวความคิดของกันและกัน จึงทำให้เป็นจุดอ่อนของทฤษฎีนั่นเอง

ในบทความที่สองของ ดร. สุนทรี โกมิน นั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับทัศนคติเช่นกัน แต่เน้นคนละประเด็นกับบทความแรก กล่าวคือได้เน้นในเรื่องของค่านิยม (Values) อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของพฤติกรรม ซึ่งเป็นตัวร่วมที่สำคัญของทัศนคติ อาจารย์สุนทรพยายามชี้ให้เห็นว่าการทำนายทัศนคติของบุคคลหรือกลุ่มจากพฤติกรรมนั้นเป็นการประมาทเกินไป เพราะยังมีเรื่องที่จะเอียงอ่อนและยุ่งยากซับซ้อนอีกมาก โดยให้เหตุผลว่า ทัศนคติมีแนวโน้มที่ขัดกันเองอยู่

เสมอ ๆ นั้นเอง ทั้งนี้เพราะทัศนคติย่อมเปลี่ยนแปลงได้ตามตัวแปรที่เป็นวัตถุ บุคคล และสถานการณ์ต่าง ๆ (เรื่องการเปลี่ยนแปลงทัศนคตินี้ บทความแรกได้ทำการศึกษาไว้มาก ซึ่งถ้าอ่านอย่างพินิจพิเคราะห์แล้วก็จะทำให้เข้าใจ 2 บทความนี้ได้อีกเช่นกัน) จากข้อคิดที่ว่าทัศนคติเปลี่ยนแปลงได้ง่ายนั่นเอง ดังนั้นค่านิยมซึ่งเป็นตัวกำหนดทั้งทัศนคติและพฤติกรรม จึงน่าจะเป็นตัวทำนายพฤติกรรมมนุษย์ได้มากกว่าทัศนคติ ผู้เขียนได้พยายามอธิบายข้อแตกต่างระหว่างทัศนคติกับค่านิยมไว้พอเป็นสังเขปว่าทัศนคติซึ่งจะแตกต่างจากการอธิบายของอาจารย์วูฒิชัย ในบทความแรกบ้าง ซึ่งอาจจะเป็นการมองหรือการศึกษากันคนละมุมก็เป็นได้ อาจารย์สอนหรืออธิบายทัศนคติว่าเป็นองค์ประกอบของความเชื่อ (beliefs) ที่มีต่อสิ่งของหรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมั่นคงซึ่งสามารถกำหนดให้คนคนนั้นตอบสนอง หรือแสดงออกมาเป็นกริยาอาการต่าง ๆ โดยที่ความเชื่อเหล่านั้นจะเกิดขึ้นจากความเป็นจริงและสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถเกี่ยวข้องโดยการประเมินผลได้ พุคง่าย ๆ ก็คือ คนเราจะมีทัศนคติอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับความเชื่อซึ่งมีพื้นฐานของความจริงปรากฏอยู่นั่นเอง ส่วนค่านิยม (Values) นั้น ผู้เขียนอธิบายว่าเป็นสิ่งที่อยู่ลึกกว่าทัศนคติ เป็นตัวที่กำหนดรูปแบบของการกระทำ (mode of conduct) และเป็นตัวที่ติดแน่นอยู่ในตัวบุคคล (end-state of existence) จากค่านิยมนี้จะมีผลให้มีการแสดงออกได้ต่าง ๆ กัน ทั้งที่มีการสำนึกหรือไม่สำนึกก็ตาม

นอกจากนี้ผู้เขียนได้พยายามอธิบายถึงระบบค่านิยม (Value system) ว่าเป็นองค์ประกอบของความเชื่อที่มีต่อโครงสร้างรวมตามลำดับชั้น (hierachical structures) และโครงสร้างเล็ก ๆ (substructures) ตามน้ำหนักของความสำคัญ ผู้เขียนอธิบายให้เห็นว่า ถ้าเกิดมีการขัดกันขึ้นระหว่างค่านิยมสองแบบหรือมากกว่าแล้ว จะต้องมีการตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่งขึ้น ในช่วงสุดท้ายของบทความผู้เขียนให้ข้อคิดเป็นสมมุติฐานในการศึกษาไว้หลายประการ เช่นค่านิยมและระบบค่านิยมของกลุ่มวัฒนธรรมใดก็ตามมักจะมีความคงอยู่ต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในโครงสร้างของสังคมในมิติใดมิติหนึ่งแล้วจะมีผลทำให้ตัวแปรทางจิตวิทยา ค่านิยม ระบบค่านิยมทัศนคติของประชาชนเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยในอัตราเร่งที่เดียว แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง ในมิติใดมิติหนึ่ง ในโครงสร้างของสังคมแล้ว การเปลี่ยนแปลงนั้นจะคงติดอยู่กับโครงสร้างส่วนเดิมซึ่งจะมีส่วนที่เปลี่ยนแปลงแล้วผนวกอยู่ด้วย อนึ่งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในโครงสร้างสังคม ในลักษณะที่เป็นการขัดแย้ง กับระบบค่านิยม-ทัศนคติแล้ว ความเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ จะไม่เกิดขึ้น แต่ความขัดแย้งทางจิตวิทยา และความไม่สบายใจจะเพิ่มขึ้น

ในประการสุดท้ายของสมมุติฐานก็คือ ในระบบค่านิยมจะประกอบด้วยกลุ่มค่านิยมที่ขึ้นกับสภาพของสังคม มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงได้มากกว่าสภาพจิตวิทยาส่วนบุคคล ผู้เขียนได้กล่าวไว้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของสังคมกับพฤติกรรมของสังคมเป็นสิ่งที่คาดคะเนได้ยากยิ่ง และไม่สามารถจะพูดแบบเหิน ๆ ได้ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมเป็นเปลือกนอกที่คนมองเห็นเท่านั้น ซึ่งมีใช้หลักประกันความเป็นจริงที่มีอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์เหล่านั้นจึงเป็นเรื่องที่ควรระวังในการศึกษาให้รู้ซึ่งถึงความเป็นจริงที่อยู่เบื้องหลังเหล่านั้น

บทความที่ 3 เป็นบทความของ ดร. ทิทยา สุวรรณะชญ เขียนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรม บทความนี้เป็นอีกบทความหนึ่งที่มองบทบาทของทัศนคติที่มีต่อพฤติกรรมของคนแต่เป็นอีกทัศนการศึกษาหนึ่ง (aspect) อาจารย์ทิทยา ให้ความหมายของทัศนคติไว้เช่นเดียวกับข้อเขียนของอาจารย์วุฒิชัย แต่เพิ่มเติมให้เข้าใจได้กว้างขวางขึ้นไปอีก กล่าวคือ ทัศนคติเป็นองค์ประกอบของอารมณ์ความรู้สึก การรับรู้ และพฤติกรรมภายใต้อิทธิพลของรูปแบบสังคม (sociotype) รูปแบบเฉพาะตัว (stereotype) ค่านิยมของสังคม (social value) ตลอดจนข้อมูลและสัญญาณต่าง ๆ ด้วย นั่นคือ ชี้ให้เห็นถึงตัวแปรที่อยู่เบื้องหลังองค์ประกอบ 3 ประการเหล่านั้น ซึ่งแต่ละตัวนั้นมีส่วนหรืออิทธิพลที่ก่อให้เกิดการกระทำต่อกัน (interaction) ขึ้น อันเป็นบ่อเกิดของความสัมพันธ์ระหว่างตัวกำหนดดังกล่าวกับพฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งจะถูกกำหนดด้วยบรรทัดฐาน (norms) อุปนิสัย (habit) และ ความคาดหวัง (expectation) อีกต่อหนึ่ง อาจารย์ทิทยาเช่นเดียวกับอาจารย์วุฒิชัยจึง ได้อาศัยแนวความคิดของนักการศึกษาทางด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการศึกษา และวิเคราะห์วิจารณ์สรุปข้อคิดออกมา เช่น ได้สรุปเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมว่าจะทวนทัศนคติเป็นส่วนที่สอดคล้องต่อกันนั้นยังไม่ได้ยังต้องพิจารณาทำการศึกษากันต่อไป เพราะมาตรการวัดต่าง ๆ ยังไม่มีมาตรฐานที่เชื่อถือได้อย่างเป็นทางการ ข้อคิดนี้เป็นการยอมรับข้อเขียนของอาจารย์สุนทรที่อธิบายไว้ว่าทัศนคติมีใช้ตัวที่จะทำนุพฤติกรรมของมนุษย์ได้อย่างเดียว (ถึงได้กล่าวแล้วตอนต้น) อาจารย์ทิทยาได้ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนของการศึกษาเรื่องทัศนคติเช่นเดียวกับอาจารย์วุฒิชัย โดยศึกษาให้เห็นถึงข้อขัดแย้งของแนวความคิดของนักศึกษากันพฤติกรรมหลายท่าน แม้แต่ความหมายของทัศนคติก็น่าสงสัยถึงไว้อย่างหลวมและแตกต่างกันอย่างออกไป อย่างไรก็ตามก็อาจารย์ทิทยาได้สรุปไว้เหมือนกับที่อาจารย์วุฒิชัยได้พยายามอธิบายมาแล้ว

อาจารย์ติทยาได้ชี้ให้เห็นถึงแนวความคิดทางทฤษฎีของทัศนคติและพฤติกรรมของสังคมหนึ่ง ๆ ย่อมต่างกัน โดยยกตัวอย่าง คนไทยกับคนอเมริกันที่ว่าคนอเมริกันจะแสดงออกหรือมีพฤติกรรมที่ค่อนข้างตรงกับความรู้สึกนึกคิดของเขา โดยการพูดออกมา แต่ของไทยนั้นอาจจะไม่แสดงออกทางคำพูดหรือกิริยาตอบรับ ตอบปฏิเสธโดยตรง เพราะถือว่าไม่สุภาพ แต่จะมีวิธีเลี่ยง หรือทางออกที่บางครั้งอาจจะไม่ตรงกับใจ กล่าวคือเป็นไปในลักษณะของความเกรงใจ ซึ่งบางครั้งจึงเท่ากับเป็นการจำใจไป อาจารย์ติทยากล่าวไว้สั้น ๆ ว่า ด้วยลักษณะที่แตกต่างกันดังกล่าว การวัดทัศนคติจากวาทกิติ จากลายลักษณ์อักษรกิติ จึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยากลำบากจึงจำเป็นต้องมีวิธีวัดทางอ้อมมากขึ้น ซึ่งก็เท่ากับมีความไม่แน่นอนมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ อาจารย์ติทยายังได้อธิบายถึงลักษณะที่สำคัญของทัศนคติไว้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ทัศนคติเป็นสภาวะก่อนที่จะเกิดพฤติกรรมตอบโต้ และเป็นสิ่งที่คงตัวอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ ทัศนคติเป็นตัวแปรที่นำไปสู่ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมกับความรู้สึกนึกคิด และทัศนคติดีก็มีแรงจูงใจเป็นตัวกระตุ้นให้คนกำหนดทิศทางของพฤติกรรมของตนด้วย

ในบทสรุป อาจารย์ติทยาให้ข้อคิดผู้ที่จะคิดเปลี่ยนทัศนคติจะต้องตระหนักถึงความสลับซับซ้อนและความสัมพันธ์กับพฤติกรรมจริง โดยยอมรับความจริงที่ว่าทัศนคติเป็นส่วนที่เปลี่ยนแปลงได้ตามตัวแปรแวดล้อมต่าง ๆ กล่าวคือ ถ้าจะเปลี่ยนทัศนคติ สิ่งแรกที่ควรตระหนักคือ ต้องถามก่อนว่าจะเปลี่ยนทัศนคติในเรื่องใดแล้วจึงศึกษาปัจจัยสอดคล้องที่เกี่ยข้อง เพื่อที่จะเปลี่ยนตัวแปรสอดคล้องที่มีอิทธิพลอยู่เสียก่อน เช่น คุณค่าทางสังคม ขนบธรรมเนียม จารีต หรือนิสัยเหล่านี้ เป็นต้น เป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการเปลี่ยนอยู่มาก นอกจากนี้ก็มีปัจจัยสอดคล้องอื่น ๆ ที่ใช้เวลาน้อยกว่า เช่น ระบบข่าวสาร หรือการสร้างสถานการณ์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่ต้องการ ดังนั้น การเปลี่ยนทัศนคติก็ยังมีแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของทัศนคติที่ต้องการจะเปลี่ยน และต้องใช้ความรอบคอบในการวางแผนเปลี่ยนแปลงด้วย

เรื่องที่ 4 เป็นบทความของชาวต่างประเทศ ซึ่งสนใจเรื่องของสังคมไทยอย่างมาก หนังสือที่ใช้อ้างอิงส่วนใหญ่เป็นหนังสือไทย เขียนโดยนักสังคมวิทยาที่เป็นที่รู้จักกันดีในวงวิชาการ Dr. Niels Mulder ได้เขียนอ้างอิงเป็นภาษาไทยด้วยลายมือของเขาเอง แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่อาจพิมพ์ให้เห็นลายมือได้ เพราะจะต้องทำบล็อกซึ่งคงจะยุ่งยากพอสมควร Dr. Niels Mulder เขียนบทความนี้ขึ้นจากการสำรวจแนวความคิด และศึกษาวิเคราะห์ข้อเขียนของนักสังคมวิทยาหลาย

ท่านทั้งที่เป็นชาวต่างประเทศและชาวไทย Dr. Mulder ก่อนข้างไม่เห็นด้วยกับการศึกษาสังคมไทย ภายใต้อบรมที่ฐานที่ว่าเป็นสังคมที่มีโครงสร้างหลวม (Loosely Structured) โดยการยกข้อคิดเห็นของนักสังคมวิทยาไทยหลายท่านมาโต้แย้งและสนับสนุนข้อเขียนของเขา ทั้งจะเห็นได้จากในบทคัดย่อซึ่ง ดร. ทิตยา สุวรรณะชญ์ กรุณาทำไว้ให้ท้ายเล่ม

ส่วนในเรื่องที่ 5 และ 6 นั้น เป็นบทความซึ่งเป็นกรณีตัวอย่างของพฤติกรรมในรูปแบบที่ต่างกัน บทความที่ 5 เป็นบทความเกี่ยวกับเรื่องผลประโยชน์ขัดกันในการบริหาร ซึ่งเขียนโดยนักเขียนอาวุโส อาจารย์เพ็ญศรี วายวานนท์ โดยที่ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นถึงสาเหตุปัญหาข้อขัดแย้งในองค์กรอันเนื่องมาจากผลประโยชน์ขัดกัน ทั้งนี้เพราะผลประโยชน์ในองค์กร ๆ นั้นมีหลายอย่างด้วยกัน ซึ่งแล้วแต่ลักษณะงานของแต่ละองค์กร ซึ่งไม่เหมือนกัน แล้วยังขึ้นอยู่กับประเภทของบริการของผู้ที่เกี่ยวข้องกล่าวคือ ผู้รับบริการ ผู้จัดบริการ และผู้เป็นเจ้าของบริษัทที่ให้บริการแต่ละกลุ่มของผู้ที่เกี่ยวข้องในการให้และรับบริการเหล่านั้นย่อมมีผลประโยชน์ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งถ้าไม่จัดผลประโยชน์ให้รอบคอบแล้วก็จะทำให้วัตถุประสงค์ขององค์กรเบี่ยงเบนไปได้ ผู้เขียนได้แนะนำวิธีจัดการผลประโยชน์ โดยใช้หลักวิชาการมาประยุกต์ อาทิเช่นจัดระบบงานบริหารให้เป็นระบบ จัดเรื่องค่าตอบแทนให้เป็นระบบ ตลอดจนแนะนำทางแก้ปัญหาโดยการนำเอาวิธีการพัฒนาองค์กรเข้ามาใช้ในองค์กรเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และยังมีข้ออื่น ๆ เป็นบทความซึ่งอ่านได้ง่ายและได้สาระ

บทความสุดท้ายเป็นของอาจารย์ดำรง ฐานติ เขียนร่วมกับ Raymond Scupin บทความนี้สามารถแบ่งออกได้เป็นสองตอนใหญ่ ๆ ในตอนแรกของบทความผู้เขียนทั้งสองท่านพยายามศึกษาถึงพฤติกรรมของกลุ่มโดยให้ความหมายของกลุ่ม และพยายามชี้ให้เห็นถึงความหมายความสำคัญของกลุ่มผลประโยชน์ (faction) ซึ่งมีอยู่ในทุกวงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการเมือง ในพรรคการเมืองหนึ่ง ๆ ก็จะมีการแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ออกไปอีกหลายกลุ่ม โดยที่แต่ละกลุ่มนั้นจะมีภูมิหลังของผลประโยชน์ร่วมกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง และจะมีหัวหน้าที่ไม่เป็นทางการคอยถือบังเหียนอยู่เสมอ ส่วนในส่วนที่สองของบทความจะเป็นการนำเอาแนวทางการศึกษา ๓ แบบมาเป็นที่วิวิเคราะห์กลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาอย่างยิ่ง ผู้เขียนไม่ได้สรุปข้อคิดของผู้เขียนเองไว้ถึงกลุ่มผลประโยชน์ จึงเท่ากับเป็นการทิ้งท้ายให้เป็นข้อคิดไม่รู้จบต่อไป

บทความทุกบทความในวารสารเล่มนี้ คณะผู้จัดทำพยายามคัดเลือกรวมบทความที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมศาสตร์ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม เพื่อให้ผู้อ่านได้ความรู้และมีความเข้าใจในสาระของ

วิชาค้านี้ได้กว้างไกลออกไปมาก ๆ เพราะวิชาการหนึ่ง ๆ นั้นเราสามารถที่จะศึกษาหรือแสดงความ คิดเห็นกันออกมาได้มากกว่าหนึ่งแนวทาง ดังจะเห็นได้จากบทความทั้ง ๖ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และเพื่อให้วารสารเล่มนี้คงแนวทางของเรื่องด้านพฤติกรรมศาสตร์ไว้อย่างสมบูรณ์ คิดันในฐานะ บรรณาธิการจึงได้เขียนงานทางด้านพฤติกรรมศาสตร์ขึ้นอีกเรื่องหนึ่งในบทบรรณาธิการ เป็นการ ศึกษาถึงวิวัฒนาการของวิชาการพัฒนาองค์การ บัญญา และอันตรายของการนำเอาวิชาการที่ยังไม่ มีความเป็นศาสตร์สมบูรณ์ไปใช้ ซึ่งอาจจะนำมาซึ่งจุดจบของวิชาการค้านี้ก็ได้

เนื่องจากวารสารฉบับนี้เป็นฉบับสุดท้ายประจำปี จึงต้องมีบรรณาธิการพัฒนาบริหาร ศาสตร์เป็นภาคผนวกท้ายเล่มไว้ สำหรับบรรณาธิการของปีที่ 17 พ.ศ. 2520 นี้ อาจจะมี ลักษณะการจัดทำที่ต่างไปจากบรรณาธิการเล่มอื่น ๆ ที่เคยทำมา ทั้งนี้เป็นการปรับปรุงงานให้เหมาะสม ทันสมัย และสะดวกต่อการกันคว้า คณะผู้จัดทำจึงขอขอบคุณอาจารย์นิศยา พิรานนท์ ซึ่งได้กรุณา ทำงานชิ้นนี้ และเป็นผู้ให้ความร่วมมือต่อการทำวารสารมาโดยตลอด ผู้ร่วมงานของสำนัก บรรณาธิการพัฒนาอีกผู้หนึ่ง ซึ่งคณะผู้จัดทำจะคงกล่าวถึงมิได้ คือ อาจารย์สิริจันทร์ สุจริตกุล ซึ่งเป็นผู้ให้ความร่วมมือทั้งทางกำลังใจและกำลังใจความึกมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นการแนะนำ หนังสือ หรือแนะแนวทางในการกันคว้า การทำบรรณานุกรม และเชิงอรรถ พวกเราอาจารย์ หลายคนเคยเรียกท่านลับหลังว่า "ห้องสมุดเคลื่อนที่" และเราเชื่อว่าอาจารย์คนโตก็ตามที่เคยได้ รับบริการจากท่านแล้วคงจะปฏิเสธสมญาใหม่นี้ไม่ได้ ดังนั้น คณะผู้จัดทำ จึงขอขอบคุณอาจารย์ สิริจันทร์ ไว้เป็นพิเศษ ณ ที่นี้ด้วย นอกจากนี้ก็ใคร่ถือโอกาสขอบคุณอาจารย์ในสำนักกันทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือกับคณะผู้จัดทำวารสารปีนี้ไว้ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมอีกวาระหนึ่ง

การแถลงช่วงสุดท้ายนี้ คณะผู้จัดทำขอขอบคุณในความร่วมมือต่าง ๆ ที่ได้รับจาก ผู้เขียนบทความทุกท่านและที่ตองขอบคุณเป็นพิเศษก็คือ อาจารย์จินดาลักษณ์ ซึ่งได้กรุณา วิจารณ์หนังสือให้ถึง 2 เล่ม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อวิชาการด้านวางแผนอย่างยิ่ง นอกจากนี้ก็ขอ ขอบคุณ คุณชัยสิทธิ์ สินสมบูรณ์ทอง ลูกศิษย์ที่ยังคิดถึงสถาบันอยู่และร่วมในการวิจารณ์หนังสือ ในวารสารเล่มนี้ด้วย เนื่องจากวารสารเล่มนี้เป็นเล่มสุดท้ายของคณะผู้จัดทำปี 2520 ในฐานะ บรรณาธิการขอขอบคุณผู้ร่วมงานทุกคน และแม้ว่าเราจะมิขัดแย้งกันบ้างก็เพื่อให้งานสำเร็จตาม วัตถุประสงค์นั่นเอง จึงหวังใจว่าทีมงานนี้คงจะมีโอกาสได้ร่วมกันอีกในโอกาสใดโอกาสหนึ่งใน อนาคต

ทองศรี กำภู ณ อยุธยา